

Irena Holemá: Možnosti uplatnění dramatické výchovy ve Školním vzdělávacím programu základní školy

Oponentský posudek disertační práce

Téma, které si Irena Holemá zvolila, je velmi aktuální a je důležité se mu dnes věnovat se vší vážností. V situaci, kdy mají základní školy možnost modelovat si své školní vzdělávací programy, je na místě zabývat se i těmi částmi kurikula, které jsou zhusta a neprávem podceňovány a odsouvány na vedlejší kolej - oborům, které patří do vzdělávací oblasti Umění a kultura, a to nejen těmi, jež mají tradiční místo v základní škole (hudební a výtvarná výchova), ale také oborem nejkomplexnějším, dramatickou výchovou.

Irena Holemá měla výbornou výchozí pozici v tom, že svou práci mohla opřít o bohaté, mnohaleté praktické zkušenosti. Několik let působila na základní škole, kde se dramatická výchova stala součástí školního vzdělávacího programu jako regulární, dokonce povinný předmět ve všech ročnících. Vedle toho však metody a techniky dramatické výchovy využívala také v mateřské škole a vedla i dílny dramatické výchovy pro učitele z praxe, nemluvě o tom, že byla aktivní členkou divadelního souboru. Tyto zkušenosti jsou na předložené práci patrné - zejména v její druhé části, která zpracovává bohatý materiál, jež autorka shromažďovala v době svého působení na ZŠ Tábořská v Praze 4. Hned v úvodu však musím konstatovat, že předložená práce má rezervy, protože se v ní autorka až příliš často spokojuje s pouhým výčtem a popisem, méně už se pouští do analýz a interpretace.

Vzhledem k cílům, které si autorka stanovila, je práce logicky rozvržena.

Odrasovým můstkem k druhé, praktické části jsou vstupní kapitoly, založené na bohaté odborné literatuře (je dobře, že autorka bere v úvahu i stati v periodikách). V této první části doktorandka nastiňuje historické a teoretické kontexty kurikulární reformy a právem se zde věnuje dvěma důležitým okruhům problémů: klíčovými kompetencím a různým konceptům dramatické výchovy ve vztahu k jejímu uplatnění v základní škole. Pokládám za užitečné, že autorka bere v úvahu různé podoby DV v ZŠ, včetně aplikace dramatických metod a technik v projektech. A lze s ní jen souhlasit v tom, že potenciál dramatické výchovy není dosud dostatečně využit (s. 6).

Práci otevírá náčrt širších souvislostí (změny školské politiky, kurikulární reforma na začátku 90. let...). Toto uvedení do kontextů je vcelku proporční, i když někde jde autorka podle mého názoru do přílišných detailů, které nejsou pro tuto práci nezbytné. Ale hlavně - většinou se věnuje spíše institucionálním aspektům kurikulární reformy, méně jsou tu zohledněny osobnosti, které měly na reformu (včetně vstupu dramatické výchovy do kurikula) zásadní vliv, a hlavně jejich vize, názory a koncepce. Mám na mysli především prof. Piřhu, prof. Heluse (ten je tu zmíněn jen obecně, jako „ideolog“ reformy) a také doc. Irinu Ulrychovou, jež se v první polovině 90. let jako odborná pracovnice MŠMT podílela významným způsobem na tom, že prof. Piřha zahrnul dramatickou výchovou do svého projektu Obecná škola a de facto ji tak otevřel cestu do základního školství.

Je přirozené, že autorka věnuje pozornost klíčovými kompetencím včetně geneze jejich koncipování a formulování (kpt. 2). V úvodu podkapitoly 2.3. (s. 26 ad.) vyslovuje Irena Holemá kritickou poznámku o podobě výstupů v RVP, které jsou podle ní „nekonzistentní“. Je však škoda, že se k tomu autorka nevyslovuje více, ale omezuje se jen na jednu stručnou větu (s. 27). Očekával bych, že tento názor

rozvede konkrétněji a bude se věnovat tomu, v čem se ona nekonzistentnost projevuje.

Rekapitulace vývoje dramatické výchovy po roce 1990 je vcelku výstižná, i když striktně vzato „všechno“ nezačalo až lednem 1990 (manifestem *Vystupme z illegality*); důležité bylo, že se při uvádění DV do školství mohlo navázat na to, co v oboru vznikalo minimálně od 60. let, byť - až na výjimky (zavádění dramatické výchovy do osnov středních pedagogických škol v první polovině 80. let) - v mimoškolní oblasti.

Právem věnuje doktorandka pozornost projektu *Obecná škola*. Je jen škoda, že tento program, který byl - jak autorka píše - skutečně programem „průlomovým“, více méně pouze rekapituluje (a některé pojmy vysvětluje pomocí citací z různých zdrojů - J. Valenta, E. Machková, K. Bláhová...), aniž k němu zaujímá vlastní stanovisko, což by zejména s odstupem více než patnácti let bylo potřebné a také důležité - už proto, že Irena Holemá vycházela při formulování DV ve školním vzdělávacím programu v ZŠ Tábořská zčásti právě z *Obecné školy*. Závěrečné stručné „zhodnocení“ toho, jak je DV zpracována v *Obecné škole* (s. 53), je spíše jen glosou než důkladnějším rozbořem.

Přínosná je rekapitulace toho, jakými proměnami procházela podoba kapitoly *Dramatická výchova v RVP*, stejně jako postižení toho, jak se vyvíjela stanoviska k ní. Tady už autorka uplatňuje větší měrou vlastní názory a naznačuje vlastní chápání oboru a jeho podoby v základní škole. Vzápětí však bohužel opět následuje jen popis, resp. výčet toho, jak vypadá kapitola DV ve stávající, schválené verzi RVP - opět bez důkladněji vyloženého autorčina vlastního názoru (stručné zhodnocení DV v RVP na s. 62 má opět podobu spíše glosy na okraj). A přitom se autorka v této souvislosti dotkne podstatných aspektů, např. předimenzovaných výstupů v RVP, což je problematika neobyčejně důležitá, která by stála za důkladný rozbor a vysvětlení jak s nimi při formulaci ŠVP nakládat. (Na okraj poznámka na vysvětlenou: Kapitola DV v RVP vznikala v době, kdy nebylo jasné, zda má být nezbytným minimem, nebo zda má být co nekomplexněji propracovanou koncepcí, která by učitelům a školám vytvořila obraz o celku oboru.)

Celkově vzato má první část práce Ireny Holemé rekapitulační charakter, shrnuje známé skutečnosti, což má v takovéto práci samozřejmě svou funkci. Nicméně už tady bych očekával výraznější osobní přístup, méně obecnosti a více vlastní interpretace, vlastního pohledu na obor, aby se zřetelněji rýsovala východiska k vlastní koncepci dramatické výchovy.

Jádrem disertační práce je část druhá, kterou Irena Holemá uvádí takto: „Cílem výzkumu, je kritická analýza a reflexe procesu zavádění nového předmětu zakotveného ve Školním vzdělávacím programu (...) dané školy do praxe této školy. Jedná se o vyučovací předmět dramatická výchova. Výzkum odpovídá na otázky jak postupovat při zařazování nového samostatného předmětu do ŠVP základní školy (...) a jak naplňovat v praxi obsah předmětu dramatická výchova v rámci výuky na obou stupních základní školy. Jedním z cílů výzkumu bylo ověřit možnosti oboru dramatická výchova v oblasti rozvoje klíčových kompetencí.“ Skutečností však je, že i tato část je založena z větší části především na *popisu*: jak byla DV implementována v konkrétní škole a jak vypadaly a probíhaly jednotlivé fáze - od zvažování a zkoumání východisek přes přípravu (včetně seznamování učitelského sboru s tímto předmětem) až k realizaci a její reflexi. Předpokládal bych, že bohatý materiál bude důkladněji a důsledněji interpretován tak, aby poznatky a zkušenosti, k nimž autorka došla, mohli efektivněji využít kolegové v dalších školách. Přitom materiál, který doktorandka shromáždila od roku 2004/2005, kdy byla DV zaváděna jako povinný

předmět ve všech ročnících na ZŠ Tábořská, je impozantní a svědčí o tom, že autorka promýšlela implementaci DV do všech důsledků - včetně organizačních aspektů a včetně seznámení kolegů s oborem formou praktické dílny. Za zmínku stojí, že autorka kladla ve své praxi v ZŠ Tábořská velký důraz na mezipředmětové vazby a udržování povědomí celého učitelského sboru o tom, co se v DV odehrává, co je obsahem hodin DV.

Mám ale za to, že z tak bohatého materiálu se dalo vytěžit daleko víc, než co autorka v textu nakonec nabídla. Dokonce i tak důležitá část, jako je podkapitola 6.2. (s. 106 ad.), nazvaná Koncepce výuky předmětu dramatická výchova, její realizace a reflexe, se omezuje vlastně jen na výčet a popis, zhusta zaměřený výhradně nebo téměř výhradně na organizační problémy. A podobně je tomu i v podkapitole 6.5. Hodnocení žáků v DV, která naznačuje, že si je autorka vědoma mnoha důležitých problémů (stanovení kritérií a škály hodnocení, funkce slovního hodnocení atd.) a že je v praxi zdařile řešila, jenže v textu postrádám jejich hlubší interpretaci, vyhodnocení poznatků, které výzkum, byť kvalitativní, samozřejmě předpokládá.

Záznam práce s problematickou 5. třídou (7. kapitola) je sice zajímavý, ale pro téma práce (zavádění dramatické výchovy jako regulérního předmětu do ZŠ) není typický, byť rozumím tomu, že jím chtěla autorka ilustrovat složitou situaci na ZŠ Tábořská.

O bohatosti a různorodosti projektu svědčí kapitola 8 - DV v celoškolních projektech. Je ale škoda, že se autorka omezuje pouze na popis jediné série tzv. oborových dnů (Divadlo a loutka) a že se spokojila prakticky jen s popisem její organizace.

Příklady rozsáhlejších lekcí v kapitole 9 jsou zajímavé, ale patřily by podle mého spíše do přílohy. Nemohu si neklást otázky, proč autorka volila právě tyto lekce a proč nezachytila, jak se proměňovaly v průběhu let (zcela jinak musely být nepochybně koncipovány v prvním roce „experimentu“, kdy se všichni žáci s DV teprve seznamovali, a jinak v následujících letech, kdy mohla doktorandka počítat s návaznostmi z ročníku na ročník...).

V Závěrech (s. 160) autorka píše, že jejím hlavním cílem bylo analyzovat proces zavádění předmětu DV jako nového vyučovacího předmětu v rámci ŠVP. Tento cíl byl zčásti splněn. Závěry, které autorka shrnuje na s. 160, jsou cenné pro každého, kdo by se chtěl vydat podobnou cestou jako doktorandka. Škoda jen že nebyly v patřičných kapitolách více rozvedeny.

Několik dílčích poznámek a připomínek, které často souvisejí s tím, že text práce je někdy dosti syrový:

- Na s. 29 je poněkud nejasná formulace: Proč „(...) je nutné, aby tato kompetence (jaká? - JP) byla rozvíjena v rámci průřezových témat...“, když se tu píše o divadle a dramatických uměních, tedy o učivu přímo spadajícím do dramatické výchovy?
- Na s. 32 působí poněkud neorganicky odstavec o DICE. Připomenutí tohoto mezinárodního výzkumu je rozhodně na místě. Ale v této stručné podobě, která není na předcházející text nijak navázána, působí jaksí neukotveně.
- Na s. 39 čteme větu: „Jedná se o hru didaktickou, hru tvořivou a metodu dramatické hry.“ Tato formulace naznačuje, jako by autorka nedělala mezi těmito pojmy rozdíl, i když z kontextu lze vyčíst, že tomu tak není. V každém případě jde o dosti nejednoznačnou a zavádějící formulaci.
- Když autorka cituje na s. 42 Hodgsona, vypadá to, že ztotožňuje roli v dramatické hře (tedy ve fikci) se sociální rolí. Zastává autorka opravdu tento názor? Pak by bylo

dobře, aby ho při obhajobě rozvedla a zdůvodnila. A ještě jedna otázka: Jakou funkci má tento citát v informaci o Obecné škole?

- Na s. 49 autorka píše, že dramatické situace vycházejí z „metod simulace“, přičemž sem řadí „hru v situaci“, „hru v roli“ a „charakterizaci“. To pokládám za dosti nepřesnou formulaci, z níž by se např. dalo vysoudit, že simulace je vlastně totéž co charakterizace. Termín simulace má však dnes v dramatické výchově jasný a obecně přijímaný význam. Je ovšem možné, že tento pojem používá doktorandka v jiném smyslu. Pak by bylo dobře, aby Irena Holemá osvětlila, jak rozumí tomuto termínu a speciálně spojení „metody simulace“.

- Na s. 82 je letmá zmínka o etické výchově. Ta ovšem v době, kdy se DV zaváděla na ZŠ Tábořská, ještě v RVP nebyla. Jak je tato poznámka myšlena? Uvažovalo vedení školy tehdy o etické výchově?

- Podkapitola 5.1.3. mně není zcela jasná. Jde tu o výstupy DV vztažené k dalším předmětům? Tomu by však neodpovídala formulace na s. 86: „U těchto výstupů učitelé daných předmětů předpokládali, že je možné jich dosáhnout i v rámci výuky předmětu dramatická výchova.“

- V textu disertační práce se setkáváme s atypickým a nedůsledným používáním velkých písmen; někde jsou jména autorů, na které se odkazuje, uváděna verzálkami (s. 24), někde minuskami.

- Ne vždy jsou citace náležitě graficky vyznačeny; mnohé pasáže nejsou jen parafrázovány, ale doslovně citovány, přitom tyto citace někdy nejsou vyznačeny ani uvozovkami, ani jiným typem písma (např. s. 28-29).

- Používání kurzívy je vůbec dosti nedůsledné - někdy jsou kurzívou psány citáty, někdy pasáže, které autorka chtěla patrně zdůraznit.

- Korekturou zřejmě neprošel seznam literatury. Někteří autoři, na něž se autorka odvolává v textu, v seznamu literatury chybějí (Hausenblas, 1995; Krejčová, 2005; Kasíková, 2007...), někteří mají jiný letopočet v textu a jiný v seznamu literatury, takže není jasné, který titul má autorka na mysli: Např. na který titul odkazuje zmínka o Evě Machkové (1992) na s. 38? V odkazu na článek J. Sýkorové se uvádí správné datum 2003, v seznamu literatury je však uveden nesprávně rok 2000. Obdobně zmatené je uvádění letopočtů u příspěvku T. Doležala - v textu je rok 2008, v seznamu literatury správně 2011. Odkaz na práci J. Johnové je také nepřesný - letopočet 2012, na který autorka odkazuje v textu, v seznamu literatury u J. Johnové nenajdeme.

A závěrem mám ještě otázku, která jde nad rámec předložené práce: Bylo by zajímavé, kdyby se doktorandka při obhajobě zmínila o tom, jak se na popsání zkušenosti s DV v ZŠ Tábořská navazuje dnes, kdy tam už nepůsobí ani tehdejší vedení (ředitel a zástupkyně), ani autorka práce-učitelka DV?

I přes některé výhrady **práci Ireny Holemé pokládám za přínosnou a doporučuji ji k obhajobě.**

V Praze dne 12. srpna 2012

doc. Jaroslav Provazník